

ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ VE ÇANAKKALE ŞER'İYYE SİCİLLERİ

İmran DEMİRBAŞ ŞAHİN*

Giriş

Şer'iyye sicilleri, XV. Asrın ikinci yarısından XX. Asrın ilk çeyreğine kadar uzun bir zaman dilimi içinde, 472 yıllık Türk tarihini, iktisadını, siyasi, sosyal, hukuki hayatını yakından ilgilendiren mahkeme kayıtları olarak Türk kültür ve tarihinin temel kaynaklarının başında gelmektedir.¹

Şer'iyye sicilleri ihtiva ettikleri konularla Osmanlı tarihi ve sosyolojisi için önemli kaynaklardan biridir. Şer'iyye sicilleri, kadıların devlet merkezi ile yaptıkları resmî yazışmaları, halkın şikayet ve dileklerini, mahallî idarelere ait hukuki düzenlemeler olarak kabul edilen ferman ve hükümlerle, ait olduğu yerin, sosyal ve ekonomik hayatını yansıtan mahkeme kararlarıdır. Mahkemeler hukukun uygulandığı yerler olmakla birlikte, bireylerin bu kuruma geliş nedenleri sadece sorunların çözülmesi değildir. Mahkemeler, kişilerin aile, mahalle ve diğer kurumlarla olan ilişkilerinin kayıtlarını tutmaktadır. Bu açıdan mahkeme kayıtları, yaşanan bölgenin bilgi bankası olarak değerlendirilmelidir. Şer'iyye sicilleri incelenmeden Osmanlı Devleti'nin siyasi, idarî ve sosyal tarihini hakkıyla ortaya koymak mümkün değildir.²

Kadıların Görevleri ve Şer'iyye Sicillerinin Muhtevası

İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da hukuk ile ilgili bütün meseleler, İslâm hukukunun çizmiş olduğu çerçeve içerisinde şer'iyye mahkemelerinde hal ve fasl edilirdi.³ Şer'iyye Mahkemelerinde yargı görevini ifa eden şahıslar, İslâm hukukunun merkezinde yer alan kadılardır. Kişiler arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırma ve nizâmına uygun bir sonucu bağlama işine hukuk dilinde "kaza" denir. Bu kelime ile aynı kökten olup ism-i fail vezninden türetilen "kadı" ise hakim, yani hükmeden, hüküm veren demektir. İlk fıkıh kitaplarından "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye" ye gelinceye kadar kadılığın tarifi değişmemiştir. Bu tarif şöyle özetlenebilir: "Halk arasında vuku bulan dava ve

* Okutman, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü.

¹ Oktay Karaman, "Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicil Defteri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998)*, s. 395-399.

² Ahmed Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. I., İstanbul, 1988, s. 33.

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, 1988, s. 83

itilafları şer'i hükümlere göre halleden zâttır."⁴ Osmanlı hukukçuları, kadıyı, insanlar arasında meydana gelen dava ve anlaşmazlıkları Şer'i hükümlere göre karar bağlamak için devletin en yüksek icra makamı tarafından tayin edilen şahıs diye tarif etmektedir. Osmanlı adli teşkilâtının temel taşı olan kadılar, buldukları yerin hem hâkimi, hem belediye başkanı, hem emniyet amiri, bazen hem mülki amiri ve hem de halkın her konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamıydı.⁵ Kadı'nın Osmanlı Devleti'nin, idari, mali, siyasi müessese ve teşkilatının baş kontrolörü olduğu anlaşılmaktadır. Bütün devlet işlerinin baş kontrolörü ve dolayısıyla devletin aksayan ve doğru dürüst yürümeyen işlerinde birinci derecede mesul olan şahıstır. Beylerbeyi bile kadının yanında ancak bir icra amirinden başka bir şey değildir.⁶ Osmanlı Devleti'nde çok geniş kapsamlı yetkileri bulunan kadıların ifa ettikleri vazifeler, elimizde mevcut olan 20.000 adet ve 500.000 kusura sayfalık Şer'iye Sicillerinden daha iyi anlaşılır. Kanunnâmelerdeki ifadeleri esas alarak kadıların görev ve yetkilerini şöyle özetleyebiliriz:

Şer'i hükümleri icra; Hanefi mezhebinin tartışmalı olan görüşlerinden en muteber olanı araştırıp uygulama; Şer'iye Sicillerinin (kararların) yazımı; veli veya vasisi olmayan küçükleri evlendirme; yetimlerin ve yardıma muhtaçların mallarını koruma; vasi ve vekilleri tayin veya azl; vakıfları ve muhasebelerini kontrol; evlenme akdini icra; vasiyetleri tenfiz ve kısaca bütün hukuki işleri takip, kadıların görev ve yetkileri arasındadır.⁷ Bu görevlerle donatılmış kadı'nın "arz yetkisi" denilen merkezle doğrudan doğruya haberleşme yetkisi vardır.⁸

Şer'iye sicillerinin başlangıcı Hicri 120 tarihine dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren Kûfe kadısı Abdullah bin Şübrime davaların çoğalmasından dolayı hükümleri tescil ettirmeye başlamış ve bu tarihten itibaren de hükümler tescil edilmiştir.⁹ Siciller Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devlet teşkilatı içerisinde görülmekle birlikte, bu döneme ait kadıların verdikleri vesikaların asıllarından

⁴ Ebulula Mardin, "Kadı Maddesi", İ.A., C. VI., İstanbul, 1955, s. 43.

⁵ Ahmed Akgündüz, "Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara, 2002, ss. 54-68.

⁶ Şinasi Altundağ, "Osmanlılar'da Kadıların Selâhiyet ve Yetkileri Hakkında", *TTK Ankara (20-26 Ekim 1961)*, TTK, 1967, s. 353.

⁷ Akgündüz, a.g.m., C. 10, ss. 54-68.

⁸ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara, 1994, s. 29.

⁹ Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, İstanbul, 1995, s. 20; Ayrıca bakınız; Ali Sönmez, *Hicri 1251-1255 (M.1835-1839) Tarihli Çanakkale Şer'iye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, 1998, s. 1.

hiçbiri bize kadar gelemediği gibi bunların ve merkezi idareden gelen birtakım emirlerin suretlerini ihtiva eden defterler de tamamı ile mahvolmuştur.¹⁰ Bu siciller 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar gelmiş, beş asırlık Türk kültür ve tarihinin ana kaynaklarından. Günümüzde sayıları 20000 civarında olan şer'iye sicillerinin en eskisi 15. asrın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar gelmektedir.¹¹

Sosyal tarih kaynağı olarak büyük tabanın dili olarak nitelendirilen şer'iye sicilleri, evlilik tipleri, ailenin büyüklüğü, kadın ve erkeklerin ailedeki rolü ve idareleri gibi önemli konular hakkında ayrıntılı ve gerçekçi bilgiler taşıyan, başka kaynaklarda rastlanılması güç olan doneleri sunan, Osmanlı ailesi ile ilgili tespitlerin imarında önemli veriler içermektedir.¹²

Şer'iye sicilleri aynı zamanda buldukları yerin iktisadî hayatına dair orijinal tarihî vesikalardır. Bu sicillerdeki kayıtlardan yararlanarak, çeşitli etnik ve dinsel toplulukların birbiriyle ve yerel yargı ve yönetim organlarıyla ilişkilerindeki görelî konumlarını, yerel kamu görevlilerinin, tüccarların, şehirli zanaatçıların, köylü üreticilerin ve topraksız köylünün Osmanlı Devleti içinde iktisadî konumlarını incelemek mümkündür. Bu sicillerden, ait oldukları yerde yaşayan halkın, günlük hayatını, giyecek ve yiyecek fiyatlarını, çarşılarını, evlerini, camilerini, çeşitli müesseselerini, mahalle ve köylerini, örf ve adetlerini, o zamanki hukuk ve tatbikatını, vakıflarını, hayat şartlarını, ödedikleri vergileri, devlet görevlileri ile münasebetlerini ve benzeri konularda durumlarını gösteren çok değerli bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır.¹³ Ayrıca Osmanlı ordusuna ait pek çok bilgiler bu belgelerde yer almaktadır. Sefer hazırlıklarına dair, beylerbeyi ve sancak beylerine yazılı emirler gönderildiği gibi, ordunun gereksinimi olan gıda maddeleri, gemi, at, kürekçi, araba, cephaneye ve benzeri ihtiyaçların karşılanması amacıyla kadıların da benzeri yazılı emirler gönderildiği.¹⁴

Tarih araştırmalarının da bu kadar önemli bir yere sahip olan şer'iye sicillerinde şu tür belgeler bulunmaktadır:

¹⁰ M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları" *Belleten*, C. VII, S. 27, Temmuz 1943, s. 409.

¹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Dergisi*, C. V, S. 29, Temmuz 1935, s. 366; Ayrıca bakınız; Sönmez, a.g.e., s. 2

¹² Hayri Erten, *Konya Şer'iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, Ankara, 2001, s. 8.

¹³ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995, s. 28; bkz. Karaman, a.g.m., ss. 395-399.

¹⁴ Akgündüz, a.g.e., ss. 12-16.

1. Merkezden gönderilen her konudaki ferman, berat ve mektupların suretleri,

2. Ümera denilen mahalli yöneticilerin (vali, mutasarrıf ve mütesellim gibi) çeşitli konularda, sancak veya şehrin problemlerini çözmek için yayınladıkları buyruğular ile bunların icraatlarını gösterir kayıtlar,

3. Kadıların (naiblerin) çeşitli konularda, merkeze gönderdikleri ilâmlar ile şehir yönetiminde kişi ya da kurumlar arasında doğan anlaşmazlıkları çözümlmek için verdikleri hüccetler,

4. Şehrin mahalle listeleri, dini ve sosyal kurumların bakım ve onarımları, buralarda kullanılan inşaat malzemelerinin çeşit ve fiyatlarıyla ilgili vesikalar,

5. Şehrin nüfusunu, nüfusun dinî ve ırkî yönden ayrımını, bu nüfusun zaman zaman maruz kaldığı salgın hastalık ile doğal afetleri anlatan belgeler,

6. Evlenme, boşanma, kız kaçırma, mehir bağlama, alım, satım, mukavele ve kefâlet senetleri, hırsızlık, kalpazanlık, yaralama ve öldürme ile ilgili kayıtlar,

7. Şehirdeki esnaf grupları, bunların meslekleri ile ürettikleri malların çeşitleri, çarşı ve pazarlarda satılan malların narh listeleri, usta ve ırgat yevmiyeleri,

8. Sancak ve şehir halkından toplanan vergi miktarları, bu vergilerin toplanmasında kullanılan avârız-hânesi ile ilgili listeler,

9. Altın ve para meseleleri ile çeşitli eşya fiyatlarını gösteren kayıtlar,

10. Ölen kişilerin mesleği ile mal varlığını gösteren tereke kayıtları,

11. Bu konuların dışında, mahkeme tarafından önemli görülüp de sicillere geçirilen çok çeşitli konuları kapsayan belgeler de yer almaktadır.¹⁵

Şer'iyye sicillerinde genellikle rastlanan belgeler arasında yer alan hüccet, i'lâm, ferman, berat, tereke, narh, temessük hakkında şu bilgileri verebiliriz:

Hüccet: Şer'i Mahkemelerde bir davanın şahitler huzurunda onlar dinlendikten sonra kadının huzurunda verilen hükmü ihtiva eden vesikaya verilen isimdir.¹⁶

¹⁵ Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara, 1986, s. 17-18; Rıfat Özdemir, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:1987, C. I, S. 1, Elazığ, 1987, s. 192-193; bkz. Karaman, a.g.m., ss. 395-399.

¹⁶ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, 1986, s. 154.

i'lâm: Kadı'nın herhangi bir mesele hakkında yaptığı tahkikatın kendi imzası altında merciine ve vaki suale cevaben arz eylemesine i'lâm denir.¹⁷

Ferman: Padişahın herhangi bir meseleye ait olan resmi emridir.¹⁸

Berat: Bir tayin, bir vazife veya muafiyet verildiğini gösteren üzerinde padişah tuğrası bulunan belgedir.¹⁹

Tereke: Ölen bir kimsenin mal varlığını gösteren kayıttır.²⁰

Narh: Herhangi bir malın fiyatının devlet tarafından tespitini gösteren belgelerdir.²¹

Temessük: Borç için alınıp verilen kâğıt ve istimlâk sırasında alınan hüccet demektir.²²

Şer'iyye mahkemeleri Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını müteakip 1924 tarihinde kaldırılmıştır. Yıllarca çok kötü koşullarda büyük zararlara uğrayan şer'iyye sicilleri, İstanbul'a ait olanlar hariç, 1991 yılından itibaren Ankara Milli Kütüphanede toplanmış, mevcut şer'iyye sicillerinin katalog çalışmalarının büyük bir kısmı tamamlanarak basılmıştır. Şer'iyye sicillerinin ilk katalog çalışmasını buldukları yer adlarına göre alfabetik olarak düzenleyen Prof. Dr. Osman ERSOY, 2422 şer'iyye sicilini yer, tarih ve numaraları ile göstermiştir.²³

Çanakkale Şer'iyye Sicilleri

Şer'iyye sicillerinin araştırmacıların sağlıklı ve kolay malzeme sağlanması ve teminatı açısından mahalli kütüphanelerde suretlerinin bulunması gereğine bazı araştırmacılar dikkat çekmiştir.²⁴ Sicillerin birer kopyalarının, ait oldukları şehirlerin kütüphanelerine gönderilmesi günümüzde gerçekleşmiştir. Ayrıca Çanakkale şehrine ait siciller, 2003 yılından itibaren mikrofilm ve fotokopi halinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümüne getirilmiştir.

¹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 108.

¹⁸ Sertoğlu, a.g.e., s. 111.

¹⁹ Sertoğlu, a.g.e., s. 45.

²⁰ Sertoğlu, a.g.e., s. 332.

²¹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul, 1993, s. 654.

²² Pakalın, a.g.e., C. III, s. 453.

²³ Osman Ersoy, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *DTCFD*, C. 21, S. 3-4, Ankara, 1964, ss. 33-65.

²⁴ Mehmet İpşirli, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, Tarih ve Sosyoloji Semineri*, İstanbul, 1991.

Çanakkale şer'iyye sicillerinin kataloğu aşağıda yer almaktadır.²⁵

**ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE BULUNAN
ÇANAKKALE ŞERİYYE SİCİLLERİ LİSTESİ***

Defter No	Tarih (Hicri)	Defter No	Tarih (Hicri)
1120	1246 - 1248	150	1239 - 1242
1121	1251 - 1255	151	1239 - 1242
1122	1255 - 1256	152	1266 - 1269
1123	1270 - 1277	153	1279 - 1284
1124	1277 - 1278	154	1283 - 1284
1125	1284 - 1285	155	1284 - 1304
1126	1286 - 1288	156	1291 - 1301
1127	1289 - 1291	157	1303 - 1313
1128	1292 - 1294	158	1307 - 1327
1129	1294 - 1298	159	1309 - 1311
1130	1249 - 1251	160	1309 - 1312
1131	1243 - 1244	161	1313 - 1316
	1249	162	1328 - 1329
		163	1328 - 1329
		164	1329 - 1331
		165	1332 - 1336
		166	1335 - 1336
		167	1336 - 1926

Elimizde bulunan Çanakkale Şer'iyye Sicillerinin en erken tarihli 1239 - 1242 tarihli 150 nolu sicil defteridir. Bu defter 123 varak (240 sayfa) olup, belgelerin çoğu boğazdan geçen gemilerle ilgilidir. Daha önceki siciller ne yazık ki günümüze kadar gelememiştir. Muhtemelen yangın, doğal afetler gibi sebeplerden bu siciller yok olmuştur.

Türkiye'de Şer'iyye Sicil defterleri üzerinde birçok yüksek lisans ve doktora çalışması yapılmıştır. Çanakkale Şer'iyye Sicilleri ile ilgili çalışmalar da vardır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yapılan yüksek lisans çalışmaları şunlardır:

²⁵ Akgündüz, a.g.e., C. I, s. 183.

* Bu defterlerden 1120-1131 nolu orijinaleri daha önce Topkapı sarayında kısım I'de, 150-167 nolu defterler ise kısım II'de bulunmakta idi. Bu defterler 1991 yılında Kültür Bakanlığı'nın aldığı kararla Ankara Milli Kütüphaneye nakledilmiştir.

Özkan KESKİN, *Hicri 1246-1248(M.1830-1832) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1998.

Ahmet GÜNGÖR, *Hicri 1266-1269(M.1849-1852) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, 1998. 152 nolu defterde, 74 adet hüccet, 71 adet i'lâm, 7 adet ferman, 147 adet kayd, 2 adet berat, 158 adet tereke, 44 adet muhasebe, 3 adet murasele(Kadı'nın naib tayini için yazdığı mektup), 2 adet temessük tespit edilmiştir.

Ali SÖNMEZ, *Hicri 1251-1255(M.1835-1839) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, 1998. 1121 nolu defterde, 96 adet tereke, 11 adet narh, kaza giderlerini gösteren 6 adet tevzi tespit edilmiştir. 96 sayfalık defterin 14.5 sayfasında cephan ve silah miktarları verilmiştir.

Mustafa IŞIK, *Hicri 1255-1256(M.1839-1840) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, 2001. 1122 nolu defterde, 13 adet hüccet, 3 adet ilâm, 25 adet ferman, 21 adet kayd, beş adet berat 176 adet tereke, 8 adet muhasebe belgesi, 3 adet buyruldu, 16 adet narh, 1 adet izin tezkeresi, 3 adet ilm u haber, 1 adet arzuhal, yabancı gemilerin boğazdan geçmek için aldıkları izni gösteren 14 adet izn-i sefîne, 1 adet temessük, dört adet tevzi tespit edilmiştir.

Bu yüksek lisans tezlerinden başka, tarafımdan, 165 numaralı Çanakkale Şer'iyye Sicil defteri [Hicri 1332-1336(M. 1913-1917)Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi] yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Bu siciller, şehir ve yerel tarihlerin kaynağı olarak önemli adların (yer isimlerinin, köy adlarının vb.) ve tarihî müesseselerin ayrıntılarını tespit etmekte de birinci derecede önem taşımaktadır.

Bu defterlerde dikkat çeken yerleşim birimleri, kaza, karye(köy) ve mahalleler şunlardır:

Biga sancağına bağlı kazalar: Kal'a-i Sultaniye²⁶, Lapseki, Ezine, Bayramiç, Ayvacık, Gelibolu'dur.

Kal'a-i Sultaniye kazasına bağlı köyler; Karacaviran, Sarıcaeli, Saraycık, Saribeyli, Sığırlı, Okçular, Ortaca, Türkemiş, Kurşunlu, Arifler, Yağcı, Kus, Kemer, Dümrek, Gökçesu, Avcılar, Aygıralan, Seçiler, Terziler, Çiftlik, Terziler, Belek, Sarıca, İtbilmez, Bağcı 'dır.

Kal'a-i Sultaniye'de ziredilen mahalleler; Aslanca, Cami-i Kebir, Çay, Çınarlık, Yalı, Ermeniyan, Rumiyan, Yahudiyan mahalleleridir.

Oba olarak tespit edilen isimler; Harlular, Civler, Aygırlar, Çanakalanı, Karapınar, Kızılcaviran'dır.

Bu belgelerde adı geçen kaleler; Sedd'ül-Bahir, Kilid'ül-Bahir, Dedeoğlu, Nağra ve Kumkale'dir.

Bunlardan başka çalışılan bu defterlerde; askeri yapı, tabyalarda ve kalelerde bulunan mühimmat ve malzemeler, konsolosluklar, menzilhaneler, aile yapısına ilişkin önemli veriler (evlilik, boşanma, çocuk sayısı vb.), giyecek ve yiyecekler, kullanılan araç ve gereçler, takılar, zinet eşyaları, paralar, fiyatlar, meslek grupları, kitap isimleri, kişi isimleri ve lakâplar, nüfus yapısı, Müslüman ve Gayr-i Müslimler arasındaki ilişkiler, tarım, ziraat ve hayvancılık konularında bilgiler bulunmaktadır.

Sonuç

Çanakkale'ye ait olan 30 defterden sadece 4 defterin çalışılmış olması bu önemli kaynaklardan yeterince istifade edilmediğini göstermektedir. Ayrıca burada belirtmiş olduğumuz Çanakkale merkez (Kal'a-i Sultaniye) defterleri dışında Biga (13 adet defter) sancağına bağlı diğer kazalar; Lapseki, Ezine, Gelibolu, Bayramiç kazalarına ait incelenmemiş sicilleri de göz önüne aldığımızda bu konunun ihmali açıkça görülmektedir. Bu defterlerin bir proje kapsamında değerlendirilmesi gereklidir. Ancak bu şekilde 1830-1924 arasında Çanakkale şehrinin idari, sosyal, ekonomik yapısı ortaya çıkabilir. Sicillerin dili, üslubu ve yazı tarzının kendine has özellikleri vardır. Bu nedenle, diğer araştırmacıların kolayca yararlanabilmesi için, konu üzerinde uzmanlaşmış bireylerin sicilleri transkripsiyonu gerekmektedir. Doğal olarak bu konuya tarihçilerimizin hassasiyetle yaklaşmaları gerekmektedir. Gelişen olanaklar çerçevesinde Türkiye'nin tüm üniversiteleri, yerel tarih

²⁶ 1877 yılında Biga sancağına bağlı olan Çanakkale, 1881'de Karasi eyaletine dahil edilmiş, 1888 yılında tekrar Biga Sancağına bağlanmıştır. Ayrıca bkz. Yurt Ansiklopedisi, "Çanakkale" maddesi, C. III, s. 1827; Ç.Ş.S.,152.B.53, s. 17. Ç.Ş.S., 1122\ 31,34, s. 27.

araştırmalarında kaynaklık edecek bu belgeleri, belli bir yerel arşiv merkezinde bulundurmalıdır. Bu şekilde yararlanmak isteyen her araştırmacının kolayca malzemelere ulaşabileceği gibi her türlü olumsuzluklar için belgeler teminat altına alınacaktır.

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or record, with several lines of script and some numerical entries.

165 Nolu Şeriye Sicil Defterinden Bir Tereke Örneği

Ek 1: 165 Nolu Şeriye Sicil Defterinden Bir Tereke Örneği:

Numara 75

Merkez liva olan Kala'-i Sultâniye kasabasına muzâf Adacık Karyesi sakinlerinden iken bundan bir sene mukaddem vefat eden Kavasoglu Hasan bin Mustafa'nın veraseti zevce-i menkûha-ı metrûkesi Fatima bint-i Halil ile sulbî sagir oğlu İsmail bin Hasan munhasıra ve tashih-i mesele-i mirasları sekiz sehimden olub sihâm-ı mezbureden bir sehimi ibn-i sagir-i mezbûr İsmail'e isabet eylediği lede's şerri'l-enver zâhir ve nümâyan olduktan sonra sagir-i merkûm İsmail'in tesviye-i umûruna kibel-i şer'iden vasi nasb ve tayin olunan validesi zevce-i mezbure Fatima'nın taleb ve ma'rifet-i ve ma'rifet-i şer' ile tahrîr ve terkim ve lede'l-müzayede bi' ve bade'l-ihracü'l-mesarifü'l-lâzime ve deyn sahhü'l-bâkî beyne'l verasetü'l-mezbure bi'l-farizeti's-şer' iye tevzi ve taksim olunan müteveffa-i mezburun terekisi defteridir ki ber vech-i atî zikr-i beyan olunur. Fi'l-yevmi's-sâni min rebü'l-evvel li-senet-i isna selâsin ve selâse mie ve elf.

1	Sagir Kazan	63	16 tar	1020
2	Güzar	12	3 tar	1200
1	Körne Keçe	11,20 para	13 kile 1 şar (fi 12,20) şimik	190,20
2	Kil çul	22	1	40
2	Kil çul	20	1	140
2 kile	Şar	62,20	1	17
2 kile 2 şimik	Bırçık	68,20		

Yokum'l-mevâdâh
 Miâh'l-ivâcât
 1. Meârit-i veya parig ucetü
 120 kurus
 2. Olub bâ-izt-i kadî zandığından tedijye olunan
 201 kurus
 3. Varka-i baba
 14 kurus
 4. Delâliye
 18 kurus
 5. İsm-i kismet
 84 kurus 20 para
 6. Kaşiyçe-i defter
 10 kurus

ADET	CİNS	DEĞER/ Krş	ADET	CİNS	DEĞER/ Krş
1 res	Merkeb	220	1	çan	5,20
2 res	Ma-kuzu koyun	110	1	Çifte tüfenk	255
5 kile	Hınta (fi 22,10)	222,20 para	1	fişenklik	5
9 çit	Saman (fi 25)	225	1	Hayvan keçesi	11
2kile	Topraklı hınta (fi 20)	40	1	Demet araba urganı	7
2adet	Öküz yuları (fi 6)	12	1	Müsta'mel yün yeşil kuşak	5
1 tabe	1tencere 2tepsi	30	1	Müsta'mel sandık	14
1	Sagir kazan	63	16 res	Keçi (fi 57,20)	920
2	Güzer	13	2 res	öküz	1200
1	Köhne keçe	11,20 para	15 kile 1 şinik	Şaır (fi 12,20)	190,30
2	Kıl çul (fi 27)	55	1	Kıl çul	40
2	Kıl çuval (fi 10)	20	1	Köhne araba	140
5 kile	Saır (fi 12,20)	62,20	1	Kıl çul	17
2 kile 2 şinik	Burçak	68,20			

yekeunu'l-mevcûdâd 4098 kuruş 20 para

Minhâ'l-ihrâcât

1. Mesarif-i veya bargir ücreti	120 kuruş
2. olub bâ-izn-i kadı sandığından tediye olunan	501 kuruş
3. Varaka-ı baha	14 kuruş
4. Delâliye	18 kuruş
5. Resm-i kısmet	84 kuruş 20 para
6. Kaydiye-i defter	10 kuruş

Yekûnû'l-ihrâcât	811 kuruş
Sahhû'l-bakî	3287 kuruş
Zevce-i mezbûre Fatıma bint-i Halil	410 kuruş 35 para
İbn-i sagir-i mezbûr İsmail bin Huseyin	2876 kuruş 5 para

Bu belge, merkez liva olan Kala'i Sultâniye kasabasının Rum mahallesinden ve
 tüccarandan ve teba'-ı Osmaniye'den Helvacı Yorgi Efendi Veledi Hacı Konstanti
 liva-i mezkûr mahkemesinde meclis-i şer'-i hatırı lazime't-tevkîrde liva-i mezkûr
 dava vekillerinden Haçin Efendi muhızırında takrir-i kelâm edüb Karacaviran Karyesinden
 Kırçalıoğlu Ali ve Rasim tarafından aleyhime ikâme olmuş dava ile gerek
 merkûman ve gerek sâirlerle leh ve aleyhimde vukû' bulmuş ve bulacak bi'l-cümle
 dava ile mehâkim-i şer'-iye ve nizâmiyede bidâyeten ve itirazen ve istinâfen ve
 temyizen ve vicâhen ve gıyâben muhâkeme ve muhâsama ve ikâme-i şuhûd ve
 istimâ'na ve imzası tahtında her nevî istida ve levâyih tanzîm ve devair-i aidesine
 takdîme ve lehimde sâdır olacak bi'l-cümle ilâmat-ı ahkâmının icrasını talep ve
 takîbine hacz ve vazî' ve fekkine ve protesto keşidesine sulh ve ibrâya ve husûs-ı
 mezkûrun mütevâkîf olduğu umurun külliyesini ifâya mumaileyh Haçin Efendi'yi
 vekâlet-i mutlaka-i sahihay-ı şer'iye ile vekil ve naib-i münasib nasb ve tayîn

Ek 2: 165 Nolu Şerîye Sicil Defterinden Bir Vekâlet Hücceti Örneği:

Numara 95

Merkez liva olan Kala'i Sultâniye kasabasının Rum mahallesinden ve
 tüccarandan ve teba'-ı Osmaniye'den Helvacı Yorgi Efendi Veledi Hacı Konstanti
 liva-i mezkûr mahkemesinde meclis-i şer'-i hatırı lazime't-tevkîrde liva-i mezkûr
 dava vekillerinden

Haçin Efendi muhızırında takrir-i kelâm edüb Karacaviran Karyesinden
 Kırçalıoğlu Ali ve Rasim tarafından aleyhime ikâme olmuş dava ile gerek
 merkûman ve gerek sâirlerle leh ve aleyhimde vukû' bulmuş ve bulacak bi'l-cümle
 dava ile mehâkim-i şer'-iye ve nizâmiyede bidâyeten ve itirazen ve istinâfen ve
 temyizen ve vicâhen ve gıyâben muhâkeme ve muhâsama ve ikâme-i şuhûd ve
 istimâ'na ve imzası tahtında her nevî istida ve levâyih tanzîm ve devair-i aidesine
 takdîme ve lehimde sâdır olacak bi'l-cümle ilâmat-ı ahkâmının icrasını talep ve
 takîbine hacz ve vazî' ve fekkine ve protesto keşidesine sulh ve ibrâya ve husûs-ı
 mezkûrun mütevâkîf olduğu umurun külliyesini ifâya mumaileyh Haçin Efendi'yi
 vekâlet-i mutlaka-i sahihay-ı şer'iye ile vekil ve naib-i münasib nasb ve tayîn

eyledim dedik de ol dahî vekâlet-i mezkûreyi kemâ-yen bagi ifaya ber minval-i
 muharrer kabul ve hizmet-i lazimesini tahahhüt ve iltizam etmeyin ma-vâkı bi't-
 taleb ketb olundu fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-ısrîn min şehri rebiül evvel lisenet-i isnâ
 ve selâsn ve selâse mie ve elf.

Başkâtip

Kadı

KAYNAKÇA

- 165 Nolu Ser'iyye Sicil Defteri, Hicri 1332- 1336 (Miladi 1913- 1917)
- AKGÜNDÜZ, A.**, 1988. Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler,C.I.İstanbul
- GÜNGÖR, A.**, 1998. Hicri 1266-1269(M.1849-1852) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇOMU,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale
- ERSOY, O.**, 1964, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru",Ankara, DTCF,C.21,Sayı.3-4.
- ERTEN, H.**, 2001. Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı, Ankara
- İŞİK,M.**, 2001. Hicri 1255-1256(M.1839-1840) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ÇOMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale
- İPŞİRLİ, M.**, 1991. "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri",İÜEF,Tarih Araştırma Merkezi,Tarih ve Sosyoloji Semineri,İstanbul
- ALTUNDAĞ, Ş.**, 1967. "Osmanlılar'da Kadıların Selâhiyet ve Yetkileri Hakkında" TTK, Ankara
- KARAMAN, O.**, 6-8 Kasım 1998 " Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicil Defteri" , Trabzon Tarihi Sempozyumu
- KESKİN, Ö.**, Hicri 1246-1248(M.1830-1832) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 1998.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad**, Temmuz 1943. "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları" Belleten, C.VII, s.27
- MARDİN, E.**, 1955. "Kadı Maddesi" İ.A.,C.VI,İstanbul
- PAKALIN, M. Zeki**, 1993. Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü, C.II, MEB. Yay., İstanbul

- ORTAYLI, İ.**, 1994 Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı, Ankara
- ÖZDEMİR, R.**, 1986. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Ankara
- ÖZDEMİR, R.**, 1987. " Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,Yıl:1987, C.I,Sayı 1,Elazığ
- ÖZTÜRK, S.**, 1995. Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri, İstanbul
- SERTOĞLU, M.**, 1986. Osmanlı Tarih Lûgatı, İstanbul
- SÖNMEZ, A.**, 1998. Hicri 1251-1255(M.1835-1839) Tarihli Çanakkale Şer'iyye Sicilleri Işığında Çanakkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇOMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale
- UZUNÇARŞILI, İ. H.**, 1995. Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, TTK. Yay., Ankara,1988. **YILMAZÇELİK, İ.**, XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840), Ankara

THE IMPORTANCE OF ŞER'İYE REGISTERS AND THE ÇANAKKALE ŞER'İYE REGISTERS

The contents of *şer'îye* registers are one of the main sources of Ottoman History and Sociology. These registers are the official transcripts of the Ottoman State law court correspondence of *kadı* (Moslem judges) with Istanbul, of people's complaints and demands, and of social and economical life.

Problems relating to the law were resolved by *şer'îye* law courts. In these courts, the *kadı* who fulfilled the law had extensive authority. The duty of the *kadı* was to resolve problems related to family law, like marriage, divorce, inheritance, etc., determining prices in the market, controlling the function of trusts, and the designation or dismissal of guardians and proxies.

The *kadı* also had full authority to correspond directly with Istanbul. Because of this fact, *şer'îye* registers, as a data bank, have a first rate importance in local history studies.

The oldest of the Çanakkale *Şer'îye* Registers is numbered 150, register H, dated 1239-1242 (AD 1823-1826). It includes 123 leaves (*varak*) of book totalling 240 pages. Most of the documents concern the ships which passed through the Dardanelles. Previous *şer'îye* registers, probably due to natural disasters, have not survived.

There have been 4 master theses about the Çanakkale *şer'îye* registers:

1. Özkan Keskin, Çanakkale Socio-Economic Structure with the aid of the *Şer'îye* Registers of Çanakkale between 1830-1832 (H.1246-1249), unpublished master thesis, Gazi University, Social Sciences Institute, Modern History Department, Ankara, 1998.

2. Ali Sönmez, Evaluation and Transcription of Çanakkale's Socio-Economic Structure with the help of Çanakkale *Şer'îye* Registers between 1835-1839 (H.1251-1255), unpublished master thesis, Çanakkale Onsekiz Mart University, Modern History Department, Çanakkale, 1998.

3. Mustafa Işık, Çanakkale's Socio-Economic Structure with the help of the *Şer'îye* Registers of Çanakkale between 1839-1840 (H.1255-1256), unpublished master thesis, Çanakkale Onsekiz Mart University, Modern History Department, Çanakkale, 2001.

4. Ahmet Güngör, Çanakkale Socio-Economic Structure with the aid of the *Şer'îye* Registers of Çanakkale between 1849-1852 (H.1266-1269), unpublished master thesis, Çanakkale Onsekiz Mart University, Modern History Department, Çanakkale, 1998.

These registers, which we can accept as the memory of the city, help us to get information about family structure, district names, occupation types, food, clothing, prices, and relations between Moslem and non-Moslem people.

The four master theses which study 30 Çanakkale *şer'îye* registers show us that the subject has not yet been examined extensively enough. These registers, which are data banks of the region from the economic, social, and historical aspects, should be evaluated as a project.